# MECANISMELE LEGALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS

## LEGAL MECHANISM FOR THE PROTECTION OF THE HUMAN RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT

**PUNGA Irina,**
AO EcoContact
**IORDANOV Iordanca-Rodica**
dr. în drept, conf. univ., USM

**CZU: 342.734:504.06:343.211.3**

***Summary***

*The protection of the human right to a healthy environment cannot be achieved in the absence of legal and effective mechanisms in place, that would regulate it. Mechanisms responsible for the protection of the right to a healthy environment/environmental matters do not only guarantee the assurance and possibility of exercising such rights, but also constitute an important procedural right on its own. Environmental issues will largely trigger the proper functioning of the mechanisms set to protect the human rights to a healthy environment, which will alternatively completely eliminate the problem of access to justice in environmental matters. The article includes a study dedicated to the identification and assessment of the particularities of the legal mechanism for the protection of ecological rights and interests, including the national, international legislation and the practice of ECHR.*

***Key words:*** *right to a healthy environment, legal mechanism, access to justice, extrajudicial proceeding, mediation, ombudsman.*

Pe parcursul ultimilor decenii, protecţia mediului a devenit una din preocupările majore ale omenirii. Problemele de mediu reprezintă un subiect fierbinte atât la nivel naţional cât şi la nivel internaţional fiind abordate în cadrul diferitor seminare, conferinţe şi mese rotunde. Dat fiind faptul că criza ecologică a pus stăpânire pe întreg glob pământesc, s-a atestat necesitatea stringentă de a implementa la nivel naţional un cadru juridic eficient care să asigure protecţia dreptului omului la un mediu sănătos. Consfinţirea juridică a dreptului omului la un mediu sănătos constituie un prim pas important în prevenirea şi atenuarea impactului negativ asupra mediului, inclusiv asupra sănătăţii umane, însă nu unul decisiv. Este necesar de menţionat că protecţia dreptului omului la un mediu sănătos poate fi realizată doar în prezenţa unor mecanisme eficiente de apărare a acestuia. Dealtfel, în lipsa unui mecanism legal de protecţie, toate celelalte garanţii procedurale devin inutile şi lipsite de orice sens juridic.

Mecanismul legal de protecţie a dreptului omului la un mediu sănătos constituie sistemul normelor, instituţiilor şi raporturilor juridice, stabilite de legislaţie, care caracterizează direcţiile, formele, metodele, mijloacele şi instrumentariul

organizaţional-juridic a activităţii subiectelor politicii statale de mediu în vedera apărării acestui drept. Mecanismul de apărare a drepturilor şi intereselor legitime în domeniul protecţiei mediului are două dimensiuni: *materială* (consacrarea unor drepturi de ordin material, care oferă titularului o modalitate legală de apărare), şi *procesuală* (oferă titularului de drept material sau interes violat pârghii procesuale pentru satisfacerea creanţelor, restabilirea dreptului, recuperarea prejudiciului).

Protecţia drepturilor omului în materie de mediu poate fi realizată pe cale judiciară şi pe cale extrajudiciară.

*Procedura judiciară de protecţie a dreptului omului la un mediu sănătos*

Accesul la justiţie este şi va rămâne unul dintre drepturile fundamentale ale omului consfinţite în Constituţia Republicii Moldova care, prevede în art. 20 că orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanţelor judecătoreşti competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime [1].

Protecţia dreptului omului la un mediu sănătos pe cale judiciară, de regulă presupune acţiunea civilă şi acţiunea în contencios administrativ. Acţiunea civilă reprezintă ansamblul mijloacelor procesuale, cu ajutorul cărora, prin intermediul procesului civil şi cu concursul forţei coercitive a statului, se realizează fie protecţia dreptului subiectiv civil, fie recunoaşterea sau valorificarea lui, în cazul în care acesta este încălcat sau negat [2, p.250]. Astfel, litigiile ce izvorăsc din raporturi juridice ecologice precum şi din alte raporturi juridice, cu participarea persoanelor fizice şi juridice, autorităţilor publice, privind apărarea drepturilor încălcate sau contestate, a libertăţilor şi intereselor legitime, cad sub competenţa instanţelor judecătoreşti de drept comun.

În cazul litigiilor născute în rezultatul adoptării unui act administrativ contrar legislaţiei de mediu s-au în rezultatul nesoluţionării în termenul legal a unei cereri, de către o autoritate publică cauzând în acest mod prejudicii mediului se soluţionează de către instanţele de judecată în contencios administrativ în conformitate cu prevederile art. 189-256 din Codul administrativ nr. 116/2018.

În ceea ce priveşte accesul la justiţie în materie de mediu, unicul instrument juridic care combină obiectul de protecţie a mediului cu drepturile omului şi cu responsabilităţile autorităţilor publice este Convenţia privind accesul la informaţie, justiţie şi participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului, semnată la Aarhus, Danemarca, 23-25 iunie 1998. Convenţia de la Aarhus acordă drepturi publice, şi impune părţilor şi autorităţilor publice, obligaţii privind accesul la informaţia de mediu, participarea publicului la luarea deciziilor de mediu şi accesul la justiţie în cazurile de mediu. Aceasta se concentrează pe interacţiunile dintre autorităţile publice şi public, şi sprijină dezvoltarea responsabilităţii guvernamentale, transparenţă şi eficienţă.

Conform prevederilor convenţiei de la Aarhus, persoana care consideră că i-a fost încălcat un drept ecologic sau orice alt drept consfinţit în această convenţie poate să apeleze la instanţa de judecată sau alt organism independent şi imparţial prevăzut de lege. Pe lângă dreptul persoanei de a se adresa în instanţa de judecată în vederea apărării drepturilor şi intereselor lezate, convenţia Aarhus stabileşte dreptul acesteia la o procedură de acces la justiţie echitabilă, obiectivă, gratuită sau în limita unor cheltuieli minore, iar în cazul în care petiţionarul nu dispune de resurse financiare, el e în drept să beneficieze de asistenţă juridică gratuită în vederea reducerii obstacolelor privind accesul la justiţie [3].

Accesul la justiţie în probleme de mediu se caracterizează prin faptul că persoana poate să se adreseze în instanţa de judecată nu doar în situaţia clasică în care aceasta a suferit un prejudiciu cât şi în cazul acţiunilor sau inacţiunilor care ar putea provoca în viitor un prejudiciu negativ asupra mediului sau sănătăţii umane.

Accederea în instanţă de judecată în vederea protecţiei dreptului omului la un mediu sănătos în situaţia în care acţiunile/inacţiunile unei persoane fizice sau juridice ar putea genera un potenţial prejudiciu negativ asupra mediului şi sănătăţii umane se bazează pe principiul precauţiei. Principiul precauţiei porneşte de la ideea că lipsa certidunii ştiinţifice nu poate constitui un pretext pentru a nu lua măsuri vizând prevenirea atingerilor grave ori ireversibile faţă de mediu. Principiul precauţiei în materie de mediu este un principiu relativ nou fiind introdus prin tratatul de la Maastricht 1992 [4, p.87]. Deşi, jurisprudenţa Republicii Moldova, nu cunoaşte asemenea precedente judiciare, totuşi pe plan internaţional acest principiu în materie de mediu joacă un rol esenţial, garantând protecţia mediului şi asigurând dreptul fiecărei persoane la un mediu sănătos.

Astfel, în cazul contestării acţiunilor sau inacţiunilor ce ar putea provoca în viitor un prejudiciu mediului, petiţionarul are drept sarcină să identifice potenţiale efecte negative şi să aducă dovezi suficiente în vederea demonstrării gradului înalt de probabilitate a producerii unei pagube. O simplă invocare a unei presupuse încălcări fără furnizare de documente care să certifice acest fapt nu se consideră o încălcare a drepturilor [5, p. 22-23]. Un caz relevant în acest sens este cauza *Tauira şi alţii c. Franţei*, în care 70 de reclamanţi, locuitorii din Polinezia Franceză, au invocat că prin reluarea experimentelor nucleare franceze în oceanul Pacific, au fost aduse atingeri mediului înconjurător şi sănătaţii [6]. Comisia Europeană a constatat că o simplă invocare a riscurilor inerente în utilizarea energiei nucleare nu este suficient şi nici nu demonstrează faptul că persoanele în cauză sunt "victime", deoarece multe activităţi umane generează riscuri. Reclamanţii trebuiau să furnizeze toate dovezile necesare pentru a demonstra existenţa unui prejudiciu, dovezi care să arate un grad suficient de probabilitate de survenire a prejudiciului de mediu. Potrivit Comisiei, reclamanţii nu au reuşit să facă acest lucru , observând că reluarea testelor a avut doar consecinţe potenţiale care sunt prea îndepărtate pentru a fi considerat un act care afectează în mod direct situaţia lor personală.

Principiul precauţiei este capabil să răstoarne chiar şi cele mai dificile situaţii, precum cele din cauzele *Băcilă contra României* [6] şi *Tătar contra României* [7]. În cazul Tătar contra României, Curtea Europenă a Dreptului Omului a statuat că conform principiului precauţiei statul are obligaţia de a lua toate măsurile rezonabile şi adecvate pentru a proteja drepturile implicate de primul alineat al articolului 8 al Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului, şi mai ales, obligaţia de a se dota cu un cadru legislativ şi administrativ apt de a preveni în mod eficient atingerile aduse mediului înconjurător şi sănătăţii oamenilor, iar în cazul activităţilor periculoase de a avea în vedere riscurile ce pot rezulta. O astfel de obligaţie se transpune în autorizarea, punerea în funcţiune, exploatarea, securizarea şi controlul respectivei activităţi, dar şi în impunerea în sarcina celor ce desfăşoară astfel de activităţi a unor obligaţii de a adopta toate acele măsuri de natură să asigure protecţia efectivă a cetăţenilor a căror viaţă riscă să fie afectată de pericolele inerente domeniului în cauză. Totodată, procesul decizional trebuie să implice realizarea de studii corespunzătoare, de natură a preveni şi determina anticipat efectele activităţilor ce pot aduce atingere mediului şi drepturilor indivizilor, precum şi de a asigura un echilibru între toate interesele concurente aflate în joc.

Situaţia la momentul de faţă, în Republica Moldova, în ceea ce priveşte accesul persoanei la exercitarea justiţiei în materie de mediu este una mai puţin favorabilă, deoarece dreptul de a accede la justiţie în probleme de mediu este un drept mai puţin real şi mai mult formal. Acest lucru se datorează obstacolelor pe care le întâlnesc persoanele în calea accesului la justiţie, cum ar fi:

- lipsa încrederii în sistemul judiciar a cetăţenilor;
- nivelul scăzut de perfecţionare profesională a judecătorilor în domeniul legislaţiei mediului care se datorează lipsei unei practici jurisdicţionale suficiente în probleme de mediu.
- tergiversarea procedurilor de judecată care de regulă sunt supraîncărcate.
- lipsa mijloacelor financiare de acces la asistenţă juridică şi reprezentare în instanţă;
- lipsa experţilor judiciari în domeniul protecţiei mediului;
- cadrul legislativ imperfect, etc.

Din acest punct de vedere dorim să evidenţiem importanţa asigurării dreptului persoanelor la accesul la justiţie precum şi obligaţiile asumate de către Republica Moldova la nivel internaţional de a nu limita exercitarea dreptului de acces la căi de atac în justiţie şi alte căi ce se pot folosi în situaţii de încălcare a drepturilor de mediu, şi să înlăture orice obstacole de ordin legal, social, economic sau de altă natură care împiedică posibilitatea de a avea acces la justiţie.

*Procedura extrajudiciară de protecţie a dreptului omului la un mediu sănătos*

Spre deosebire de procedura judiciară, procedura extrajudiciară prevede câteva opţiuni de apărare a dreptului la un mediu sănătos, dintre care menţionăm: a) contestarea deciziei luate într-o autoritate publică ierarhic superioară sau pe nu-

mele funcţionarului public ierarhic superior; b) depunerea contestaţiei, împotriva deciziei luate, pe numele avocatului poporului (ombudsmanuluiu); c) medierea conflictelor de mediu.

*a) Contestarea deciziei luate într-o autoritate publică ierarhic superioară sau pe numele funcţionarului public ierarhic superior*

Orice persoană care se consideră vătămată în dreptul său la un mediu sănătos, de către o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluţionarea în termenul legal a unei cereri, este în drept de a-l contesta prin depunerea unei cereri prealabile la organul care a emis decizia respectivă. Dacă organul care a emis decizia, se supune unui organ ierarhic superior, cererea preliminară poate fi depusă la organul ierarhic superior, sau, la dorinţa reclamantului, la organul care a emis decizia respectivă. Organul ierarhic superior este în drept să respingă cererea prealabilă sau să o accepte pentru examinare şi să anuleze parţial sau integral actul administrativ respectiv, să impună organul subordonat să repună în drepturi persoana respectivă sau, luând în considerare circumstanţele, să anuleze actul administrativ, emis cu acordul său. Dacă este necesară investigarea circumstanţelor, autoritatea publică ierarhic superioară poate efectua ea însăşi aceste investigaţii sau poate împuternici autoritatea emitentă să le efectueze [9].

*b) Depunerea contestaţiei, împotriva deciziei luate, pe numele avocatului poporului (ombudsmanului).*

Instituţia avocatului poporului poartă diferite denumiri în dependenţă de cultura fiecărui stat: avocatul poporului, avocatul popular, ombudsman, comisar, etc.□ Denumirea generică consacrată la nivel internaţional este cea de „Ombudsman”. Activitatea avocatului poporului este reglementata prin Legea cu privire la avocatul poporului nr. 52/2014. Activitatea acestuia este menită să asigure garantarea respectării drepturilor şi libertăţilor constituţionale ale omului de către autorităţile publice centrale şi locale, instituţii, organizaţii şi întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate, asociaţiile obşteşti şi persoanele cu funcţii de răspundere de toate nivelurile.

Avocaţii poporului examinează sesizările cetăţenilor Republicii Moldova, cetăţenilor străini şi apatrizilor care locuiesc permanent sau se află temporar pe teritoriul ei, ale căror drepturi şi libertăţi au fost încălcate în Republica Moldova. Cererea adresată avocatului poporului se depune până la expirarea unui an din ziua încălcării presupuse a drepturilor şi libertăţilor constituţionale ale petiţionarului sau din ziua când petiţionarul a aflat despre presupusa încălcare. În cazul în care există informaţii veridice privind încălcarea în masă sau gravă a dreptului la un mediu sănătos sau în cazul când este necesar de a apăra interesele unor persoane ce nu pot folosi de sine stătător mijloacele juridice de apărare, avocatul poporului este în drept să acţioneze din proprie iniţiativă, luând, în limitele competenţei sale, măsurile corespunzătoare.

Importanţa instituţiei avocatului poporului rezidă în special în pârghiile legale de care dispune acesta în procesul examinării cererii şi controlului, din pro-

prie iniţiativă, al semnalelor despre încălcare a dreptului la un mediu sănătos şi anume:

- să verifice respectarea şi exercitarea conformă de către autorităţile publice, de către organizaţii şi întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate şi forma juridică de organizare, de către organizaţiile necomerciale, de către persoanele cu funcţii de răspundere de toate nivelurile a atribuţiilor acestora privind respectarea dreptului omului la un mediu sănătos;
- să aibă acces liber la toate autorităţile publice, să asiste la şedinţele subdiviziunilor lor, inclusiv la şedinţele organelor colegiale ale acestora;
- să solicite şi să primească de la autorităţile publice, de la persoanele cu funcţii de răspundere de toate nivelurile informaţiile, documentele şi materialele necesare pentru exercitarea atribuţiilor, inclusiv informaţiile oficiale cu accesibilitate limitată şi informaţiile atribuite la secret de stat;
- să invite pentru audieri şi să primească de la persoanele cu funcţii de răspundere explicaţiile şi informaţiile necesare pentru elucidarea circumstanţelor cazului examinat;
- să solicite instituţiilor de stat competente efectuarea expertizei judiciare, a constatărilor tehnico-ştiinţifice şi medico-legale şi prezentarea raportului de expertiză sau a procesului-verbal privind imposibilitatea întocmirii unui asemenea raport;
- să solicite concluziile instituţiilor competente referitoare la respectarea dreptului omului la un mediu sănătos în cazul în care există suficiente temeiuri pentru a presupune lezarea acestui drept;

În baza analizei datelor privind încălcarea dreptului la un mediu sănătos şi în baza rezultatelor examinării cererilor, avocatul poporului este în drept [10]:

a) să prezinte autorităţii sau persoanei cu funcţie de răspundere ale cărei decizii, acţiuni sau inacţiuni, după părerea sa, încalcă dreptul omului la un mediu sănătos un aviz ce va cuprinde recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiţionarului. În cazul în care Avocatul Poporului nu este de acord cu măsurile întreprinse, el este în drept să se adreseze unui organ ierarhic superior pentru luarea măsurilor ce se impun în vederea executării recomandărilor cuprinse în avizul său şi/sau să informeze opinia publică;

b) să adreseze în instanţa de judecată o cerere în apărarea intereselor petiţionarului ale cărui drept la un mediu sănătos a fost încălcat;

c) să intervină pe lângă autorităţile competente cu un demers pentru intentarea unei proceduri disciplinare sau penale în privinţa persoanei cu funcţie de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea dreptului omului la un mediu sănătos;

d) să sesizeze persoanele cu funcţii de răspundere de toate nivelurile asupra cazurilor de neglijenţă în serviciu, de încălcare a eticii de serviciu, de tergiversare şi birocratism.

*c) Medierea conflictelor de mediu*

Medierea reprezintă o modalitate alternativă de soluţionare a conflictului dintre părţi pe cale amiabilă, cu ajutorul unei terţe persoane [11]. Formele de organizare a activităţii de mediator, cerinţele pentru înregistrarea organizaţiilor de mediere, principiile desfăşurării procesului de mediere şi efectele acestuia, particularităţile medierii în domenii specifice, precum şi competenţa autorităţilor şi a instituţiilor statului în domeniul medierii sunt reglementate prin Legea cu privire la mediere nr. 137/2015.

Avantajele principale a aplicării medierii constă în degrevarea instanţelor de judecată supraaglomerate, soluţionarea rapidă a disputelor şi caracterul confidenţial al acesteia. Astfel, potrivit Legii cu privire la mediere nr. 137/2015, mediatorul are drept obligaţie de a depozita secretele părţilor implicate în procedura medierii, respectând secretul oricărei informaţii confidenţiale de care ia cunoştinţă în cadrul activităţii sale profesionale. Această obligaţie nu este supusă limitării în timp.

Analizând practica internaţională în domeniul aplicării medierii conflictelor de mediu, observăm că aceasta cunoaşte o evoluţie mult mai fructuasă decât cea din Republica Moldova. Dacă, la nivel naţional mecanismul de mediere a fost pentru prima dată legiferat în anul 2015, atunci pe plan internaţional acesta este aplicabil de cel puţin 4 decenii. Astfel, spre exemplu în Germania, istoria medierii conflictelor de mediu a început mai devreme. În 1984 a debutat prima procedură de mediere în oraşul Bielefeld şi a abordat conflictele privind trei depozite de deşeuri. De la sfârşitul anilor ‘80 rezolvarea conflictelor în mod informal prin mediere a devenit din ce în ce mai folosită. Până în 1996 (în primii 12 ani de utilizare a medierii), în Germania au fost implementate 64 proceduri de mediere, din care 24% au abordat problemele legate de managementul deşeurilor. Creşterea continuă a nr. de cazuri soluţionate prin mediere a generat necesitatea elaborării unui cadru normativ în acest sens. Astfel, în anul 2012, a intrat în vigoare în Germania Legea cu privire la mediere. Acum este abordat un spectru larg de subiecte, care sunt diferite de chestiunea deşeurilor pe care s-a pus accentul la început în istoria medierii.

Un alt exemplu de aplicare activă a instituţiei medierii a fost înregistrat în Austria, unde, primele proceduri de tipul medierii sau incluzând elemente de mediere în domeniul protecţiei mediului au fost implementate la începutul anilor ‘90 pe teme ca managementul deşeurilor, depozitarea deşeurilor, incineratoare de deşeuri sau realizarea unei linii ferate pentru trenuri de marfă. Prima procedură de mediere din Austria a început în 1996 şi a abordat un conflict privind o fabrică de ciment în zona Salzburg. De atunci, au avut loc numeroase procese de mediere în domeniul conflictelor de mediu. Acum majoritatea cazurilor Societăţii Austriece pentru Mediu sunt din domeniul planificării urbane (29,1%), traficului (18,6%) şi planificării spaţiale (10,5%) [12].

Este incontestabil faptul că evoluţia actuală a societăţii umane face ca interacţiunile dintre indivizi, dintre persoane şi organizaţii, dintre sfera publică şi sfera privată, dintre interesul public şi interesul privat, să fie din ce în ce mai in-

tense. Disputele permanente dintre dreptul la dezvoltare economică şi dreptul de a trăi într-un mediu sănătos, generează în continuare conflicte de mediu. Conflictele de mediu, de regulă, sunt complexe, iar soluţionarea acestora pe cale judiciară necesită mult timp şi resurse. Practica internaţională demonstrează că rezolvarea alternativă a conflictelor, cum ar fi medierea, este o opţiune eficientă care devine tot mai populară în toată lumea.

Dat fiind faptul că medierea este o procedură de soluţionare a conflictelor relativ nouă, la nivel naţional există foarte puţine organizaţii sau instituţii specializate pe medierea conflictelor de mediu. Problema cu care se confruntă populaţia Republicii Moldova constă în faptul că aceasta nu înţelege conceptul şi nici utilitatea medierii pentru soluţionarea conflictelor de mediu, considerând că metodele alternative de rezolvare a conflictelor sunt complicate. Din aceste considerente, este foarte important ca în orice stat ce se consideră democratic, să existe instituţii specializate care să ofere servicii de instruire viitorilor mediatori, pe diverse teme inclusiv şi în domeniul protecţiei mediului.

În lumina celor expuse mai sus, suntem fermi convinşi că drepturile şi interesele ecologice ale oamenilor sunt eficiente doar dacă publicul are posibilitatea reală de a obţine dreptate atunci când aceste drepturi sunt accidental, sau în mod deliberat, încălcate. Ţinând cont de faptul că conflictele de mediu sunt foarte complexe şi dificil de tratat, implicând un număr mare de părţi şi situându-se de cele mai multe ori la intersecţia dintre nevoia de dezvoltare economică şi asigurarea unui mediu sănătos, mijloacele extrajudiciare de soluţionare a conflictelor reprezintă din ce în ce mai mare interes. Spre deosebire de procedura judiciară, care de cele mai multe ori necesită multă risipă de timp şi de bani, procedura extrajudiciară reprezintă o metodă mai operativă, mai simplă şi mai puţin costisitoare, dar la fel de calitativă.

**Referinţe bibliografice:**


1. Constituţia Republicii Moldova nr.1/1994. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.
2. Ciobanu V. M., Tratat teoretic şi practic de procedură civilă, vol. I- Teoria generală. Bucureşti: Editura Naţional, 1997.
3. Convenţia privind accesul la informaţie, justiţie şi participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului, semnată la Aarhus, Danemarca, 23-25 iunie 1998, art.9.
4. Duţu M., Dreptul mediului, curs universitar. Bucureşti: Editura C.H. Back, 2010.
5. Oţel M.-E., Răspunderea internaţională în Domeniul mediului. Bucureşti, 2003.
6. Tauira c. Franţa, cererea nr. 28204/95, decizia din 4 decembrie 1995.
7. *Bacila* c. *Romania*,cererea nr. 19234/04, decizia din 30 martie 2010.
8. Tătar c. României, cererea nr. 67021/01, decizia din 27 ianuarie 2009

9. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116/2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 309-320 art. 466. Data intrării în vigoare:17.08.2018, art.168.
10. Legea nr. 52/2014 cu privire la avocatul poporului. În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 110-114 art. 278. Data intrării in vigoare: 09.05.2014.
11. Legea cu privire la mediere, nr. 134/2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 188-191 art. 730. Data intrării in vigoare: 01.07.2008.
12. Bădillă A., Ciucă A., Teodor E., Mediere aplicată în domeniul protecţiei mediului. Bucureşti: Editura Nouă, 2007.